

Strah od potrošnje ugljena natjerala je znanstvenike i političare da se okrenu potrazi za novim izvorom energije. Naučeni prošlim iskustvima, orijentirali su se prema količinski rasprostranjenom i u tome trenutku najočiglednijem obliku obnovljive energije: hidroelektričnoj energiji. »White coal«¹, kako su u početku zvali hidroelektričnu energiju, je trebao predstaviti, kao i svojevremeno ugljen, novo doba u gospodarstvu i odnosu prema energentima. Energija proizvedena u hidroelektranama je, osim zbog svoje obnovljivosti, predstavljala i drugačiji oblik gledanja na industrijalizirani svijet. Simbolizirala je raskid od monopolista ugljena koji su dominirali Njemačkom te je trebala biti liberalni oslonac koji bi donio elektrifikaciju u svaki dom u njemačkim zemljama, neovisno o statusu pojedinaca i obitelji. Za razliku od svojih prethodnika, koji su zadovoljavali bazične ekonomske potrebe, hidroelektrična energija nije u potpunosti ispunila očekivanja. Osim proizvodnje energije, brane su također trebale obavljati različite dužnosti (npr. zaštita od poplava i održavanje razine rijeka), a nisu proizvodile količinu električne energije koja bi isplatila sav uloženi novac. Manji profiti značili su povrat prijašnjim oblicima, ali su brane i dalje bile u upotrebi.

Ulazak u 20. stoljeće značio je okretanje prema novootkrivenoj nuklearnoj energiji. Nuklearna energija je bazično predstavljala znanstveni napredak, drugim riječima *science based progress*. Ono nije pretjerano ovisilo o prirodnim uvjetima, što je samo po sebi predstavljalo svojevrsnu inovaciju u pogledu poimanja same energije i energenata. Međutim, upoznata katastrofama u Hirošimi i Nagasakiju prouzrokovanim nuklearnim oružjem, javnost je osjećala nelagodu prema ovakvome obliku energije, a svaka daljnja katastrofa je sve više okretala javnost od nuklearne opcije. Unatoč tomu, nuklearna energija proizvedena u reaktorima značila je veoma mnogo u napretku 20. stoljeća: ona je proizvodila dovoljnu količinu koja je mogla opskrbiti i zadovoljiti potrebe gospodarstva 20. stoljeća. Autor napominje važnost kulturne percepcije u poimanju energije i novih izvora energije. Svaki od navedenih energenata u industrijskome svijetu je istovremeno prihvaćen s entuzijazmom, ali i s određenom dozom straha. Lokomotive pokretane ugljenom su trebale srušiti aristokraciju, hidroelektrična energija je trebala svrgnuti monopoliste, dok je nuklearna energija trebala predstaviti neiscrpan izvor koji nije pretjerano ovisio o prirodnim izvorima, a kojega je vodila znanstvena elita. S druge pak strane imamo percepciju ugljena kao nečistoga izvora i zagađivača, dok su nuklearni reaktori i brane teško prihvaćene zbog sigurnosnih razloga i bojazni javnosti.

Dakle, kako moderna njemačka percipira energiju i kakvu energetske politiku zastupa? Autor predstavlja Njemačku kao zemlju perjanicu u promoviranju obnovljivih, čistih, izvora energije i kao primjer koji ostali mogu slijediti. Ne propušta napomenuti da, unatoč orijentaciji prema, i promoviranju, *čiste* energije, Njemačka je pred kraj 20. stoljeća i dalje ovisila o uveznoj električnoj energiji dobivenoj iz nuklearnih reaktora. Na početku 21. stoljeća sve se manje oslanja na nuklearnu energiju te se orijentira na solarnu energiju, hidroelektrane i vjetrenjače, kao i na korištenje biogoriva.

Članak Davida Blackburna pruža sažet, ali temeljit uvid u povijest Njemačke politike prema energentima. Otvara prostor za daljnje istraživanje, ne samo u vezi ekonomske historije, već i na određenim aspektima ekohistorije, socijalne i kulturne historije. Pruža objašnjenja koja daju skroman uvid u problematiku, ali dovoljan kako bi se zainteresiralo za daljnje proučavanje.

Domagoj SKELIN

ASIAN ENVIROMENTS. CONECTION ACRSOSS BORDERS, LANDSCAPES AND TIMES, RCC PERSPECTIVES 2014/3

Mnogi današnji ekosustavi su ugroženi, što je ponajviše posljedica ljudskog djelovanja. Izgleda da ljudi više nemaju puno razumijevanja za prirodu i prirodne procese, iako nam je u prirodi svaki uvijet egzistencije. Čuvanje okoliša je od krucijalnog značaja što mnogi današnji znanstvenici koji se bave

¹ »Bijeli ugljen«

ekologijom i ekohistorijom ističu kao uvijet opstanka i napretka društva. Ova knjiga donosi jednu kraću studiju o djelovanju ljudskih faktora na oblikovanje, promjenu pojedinih ekosustava, sa više ili manje negativnim konotacijama.

Knjiga je zbirka radova grupe autora koja se bavi azijskim prostorima u ekološkim procesima. Na 108 stranica se obrađuje tematika vezana za ekološke promjene u Aziji, prvenstveno donoseći razvojne procese Indije i Kine, i njima bliskih manjih zemalja.

U prvom poglavlju se opisuju gorući problemi u Kini, a to je dezertifikacija. Skoro 27 % ukupne površine Kine je dezertificirano, a kao glavni uzrok tome je Žuta rijeka – Huang He. Ova rijeka teče kroz sjevernu Kinu a izvire u provinciji Qinghai. Istraživač Donald Werster je istraživao tjecaj ove rijeke. Njegova istraživanja pokazuju da velike količine sedimentnog materijala koji rijeka nosi, taloži se na obalnim područjima rijeke što uzrokuje sandifikaciju tla. Preko 34,8 kg mulja se nalazi u 1 kubiku vode. Čak su pokrenute 1960-tih i kampanje za suzbijanje ovih pojava (Siao Sülu). Provincija Lankao već od 14. st. svjedoči ovim procesima sandifikacije, pa je oko 37 % njene površine prekrpio pijesak. Autor ističe i veliki utjecaj poplava ove rijeke na gospodarstvo i na smještaj stanovnika jer je Žuta rijeka veoma često poplavlivala područja kroz koja teče, nanoseći velike materijalne štete, pa je u Kini i poznata pod nazivom *kineska tuga*. U nastavku se također donose slični opisi samo iz drugog područja, iz Bengala. Autor spominje i francuskog istraživača Ormea koji je u 18 stoljeću istaknuo visoko sofisticiranu ekonomiju koja se bazira prvenstveno na vodi. Autor povezuje ovdje ekološke predispozicije s razvojem ekonomije, što je vrlo korisno jer na konkretan način pokazuje direktan odnos ekoloških čimbenika i ekonomije. Ovaj prostor je poznat po močvarnom tlu, te veoma plodnim prostorima, čiji je značaj uvidjela i Britanska istočnoindijska kompanija, koja je 1760. osvojila ovo područje, te će u njenoj sjeni teći sav dalji gospodarski razvoj ovoga područja. Velike poplave rijeke Gang su uticale i na značajne promjene samo krajolika, inače vrlo plodnog prostora, kroz koji ona teče. Bankipare, Dinampur su bile vojne baze smještene u dolini Ganga jer je i vojska uvijedjela prednost osnivanja vojnih baza uz rijeku. Radilo se intenzivno i na programima o podizanju nasipa oko rijeke, što je trebalo zaštititi plantaže riže i ostalih poljoprivrednih zemljišta. Godine 1863. predstavljeni su bili i projekti izgradnje pruga (Howrah-Mirzopur). Značajan utjecaj na promjenu krajolika oko rijeke Gang su napravili nasipi koji su izgrađeni (od 19. st. pa nadalje), pomičući tok rijeke za 7 km. Iskorištavanja obalnog zemljišta su štetila okolišu jer su se masovno oko Ganga osnivale tvornice glinene opeke, što je dalje doprinijelo destabilizaciji tla, i potencijalno moglo samo štetiti eventualnim zemljotresima. Autor ovoga članka donosi i niz dokaza kojima potkrepljuje svoje tvrdnje o štetnosti ovakvih projekata, pa navodi da se u plićim dijelovima povećava udio otrovnog arsena. Također se na vrlo eksplicitan način povezuje utjecaj klime i okoliša na politiku i kolonijalizaciju. Monsunska klima i monsunske kiše su također utjecale na promjenu okoliša, stvarajući jezera i otežavajući relaske velikih rijeka, što je bilo od ključnog značaja za transport robe i ljudi. U konačnici, to je znači otežanu kolonijalizaciju i osvajanja, pa je naposljetku klima zapravo i obrazovala posebnu politiku u ovim kolonijalnim predjelima. U npr. prostoru Bengala monsunska klima je utjecala na formiranje kolonijalne vlasti. Autor ističe tri načela koja su odigrala, po njemu, najznačajniju ulogu u organizaciji političkih jedinica, a to su: 1. klimatski uvijeti, 2. komercijalizacija i 3. formiranje specifičnih organa uprave. Autor također vrlo jasno povlači poveznicu između ovih političkih problema s promjenama u okolišu, što sve potkrepljuje primjerima. Ističe npr. da je problem komercijalizacije izmjenio čitav niz zelenih površina jer su kolonizatori uvjetovali sadnju određenih sorti biljaka (iz prostog razloga bolje zarade), ne zamarajući se koliko će time utjecati na promjenu krajolika. Kolonijalisti su se vrlo oprezno odnosili prema autohtonim stanovnicima jer su ovi bili jedini sposobni prevazići probleme ekološkog pustoša koji je nastao u Bengalu. Primjer su Adivasi, etnička skupina u Bengalu koja posjeduje stara znanja o obradi zemlje. Oni su također nekada ulazili u strukture lokalnih vlasti, te su bili u skladu s prirodom. Komercijalizacijom privrede čitav niz prijašnjih običaja je iščeznuo. Velike površine šuma su posječene (što je dovelo do pojava ekološkog pustoša) zbog njihovog preuređenja u obradive površine namjenjene isključivo isplativim sortama.

Jednu distancu koju pravi autor u nastavku knjige je vrlo specifična i pokazuje jedan drukčiji odnos prema divljem svijetu nego što je to dosad bio slučaj u prethodnim poglavljima. Autor obrađuje odnos modernog društva prema divljem svijetu, i objašnjava probleme koji su aktualni i danas. Budući da su danas

mnoge ugrožene vrste životinja smještene u posebnim kontroliranim staništima, pa samim tim privlače i mnoge turiste. Autor istražuje odnos turista prema tim životinjama, tj. ostiče problem hranjenja životinja od strane turista, nestručnih osoba. Hranjenje nije problem samo u ovakvim zaštićenim nacionalnim parkovima, već i u zološkim vrtovima. On ističe kako je ljudsko djelovanje utjecalo na park u kojem su majmuni. Ljudsko hranjenje ovih majmuna izazvalo je u njima smanjenje zapravo onih životinjskih nagona za hranom, i uzrokovalo sve veću ovisnost majmuna o čovjeku. Ovaj problem je nastao već 1960.-tih godina. Majmuni su se sve više navikavali na ljudsku hranu, što je uzrokovalo da su se oni s vremenom sve više približavali ljudskim staništima, napuštajući svoja prirodna. Ti procesi su ostavili dugoročni trag na populacijama majmuna, što na nekim dijelovima na Istoku predstavlja danas veliki problem. U Japanu se npr. danas hranjenje majmuna kažnjava s 1000 yena. Ovo poglavlje se nekako razlikuje od drugih, i nije u kontinuitetu s ostalim tekstom. Do ovoga dijela poprilično se obrađuju slični ekološki problemi, ali u ovome je to nešto drukčije, što je pomalo zbujujuće. Nadalje se opet vraća tematika na odnose politike i ekologije. Jedna vrlo aktualna stvar i danas je pitanje odnosa Južne i Sjeverne Koreje. Sjeverna Koreja danas glasi za jednu od najzatvorenijih zemalja na Svijetu. Diktatorska vladavima Kim Jong-una je i danas gorući problem u Svijetu. Autor nas međutim vraća u vrijeme sredine 20. st. od kada granica između dvije Koreje postaje najmilitariziranija oblast na Svijetu. On poteže pitanje 106 različitih životinjskih vrsta koje žive na *ničijoj zemlji*, na prostoru granice i polako izumiru. Razne političke trzavice i s jedne i s druge strane i danas pridonose pogoršanju stanja ovih životinjskih vrsta. Južna Koreja je zbog opskrbe vodom izgradila 1976. rezervoar vode T«ogyo jer je susjed bio blokirao pojedina pogranična sela u opskrbi vodom. Neprestana upotreba pesticida je također doprinijela nestanu biljnog, pa onda i životinjskog svijeta. Vjerojatno se želi ovo područje upotpunosti uništiti zbog očiglednih političkih i vojnih ciljeva. Postojali su, pa i danas postoje, razne aktivističke organizacije koje se bore za sačuvanje ovog biljnog i životinjskog svijeta.

U nastavku opet slijedi stanovita digresija. Opet se vraća ponovno na probleme ekoloških promjena u Indiji. Ovakvo često digresiranje u knjizi je vrlo zbujujuće. Izrazito se skače s teme na temu. Nema nekog postojanog pravila i načela po kojemu bi se slična tematika vezana ja jednu oblast obrađivala u kontinuitetu. Lako bi se zapravo gotovo svaki podnaslov mogao izvaditi iz konteksta, i bez problema funkcionirati kao samostalna studijska jedinica. Tako da se zapravo opet problematika seli u Indiju, točnije na sjeveroistočni dio Indije. Ovdje imamo jedan specifičan pristup autora temi, koji ekološke procese, na koji su uticali ljudi, povezuje sada sa pojavom komaraca i malarije, i kako su te epidemije utjecale na demografsku sliku stanovništva. Opet je tvrdnja u velikoj mjeri potkrijepljena dokazima, što je gotovo pravilo u ovoj čitavoj studiji. Vrlo se lako mogu razumjeti svi procesi koji se analiziraju, na konkretnim primjerima. Problemu se pristupa od samoga početka, te se tako donose i uzroci a ne samo posljedice. Uzrok pojavi komaraca i malarije autor vidi u plantažama čaja. U Assanu, na sjeveroistoku Indije, Robert Bruce je zamjetio veliki potencijal u proizvodnji čaja, kojemu tamošnje stanovništvo pridaje veliku važnost. Uz bog čaja je bio od egzistencijalnog značaja za tu oblast. Lord W. Bentic je 1834. uzurpirao ova područja i preuzeo kontrolu nad plantažama čaja. Zbog gore navedene komercijalizacije, od 1870.-1970 je posječeno 1,5 milijuna hektara šume, što je pretvoreno u obradive površine na kojima se uzgaja čaj. Zbog sječe šume, samo tlo je izgubilo svoju kompaktnost i čvrstinu, te je podložno eroziji koju uzrokuju česte poplave, monsuni itd. Velike količine vode se zadržavaju na poplavljenim područjima, a zbog visoke temperature i vlažnosti, stvaraju gotovo pa idealne uvijete za komarce. Tako se pojavljuju komarci koji prenose malariju. Malarija je postala gorući problem po radno stanovništvo. Veliki broj ljudi je podlegao malariji, a pogodovala je i njihova podhranjenost. Ovo je odličan primjer kako se ljudskim djelovanjem utječe na prirodu, koja ljudima opet sve to vraća. Autor ovim i sličnim primjerima uvelike pridonosi objektivnosti i relevantnosti svega napisanoga. Međutim, problem digresije je stalan u knjizi, pa je tako slučaj i sa završnim dijelom.

Ponovno se opet problematika prenosi na predio Kine. Međutim, stvar je u sljedećem dijelu drukčija nego u prethodnim. Ovdje se po prvi put u ovoj knjizi postavlja pitanje možda i najvećeg problema modernog Svijeta, problem koji je uzrokovao najveće klimatske promjene – industrija. Industrijska zagađenja u Kini su veoma veliki problem. Kina je dana jedna od vodećih industrijskih velesila na Svijetu, a cijenu

ponovno plaća priroda. Veliki broj industrijskih postrojenja izbacuje ogromne količine otrovnih tvari, koje uzrokuju zagađenost okoliša i trovanje životinjskih vrsta. U novije vrijeme Kina ulaže u zaštitu prirode, a jedan od načina je i hukou sistem popisa domaćinstava. Ovime se želi stati na kraj velikim migracijama iz sela u gradove, ali također i smanjiti populaciju, po čemu je Kina prva u Svijetu. Pri koncu ovoga dijela analize autorov stav prema industrijskom zagađenju u Kini jenjava. Na kraju se može zamjetiti jedan vrlo zanimljiv detalj. Naime autor ovoga članka Ana Lora-Wainwright se zahvaljuje na usrdnosti Rockefellerovoj fondaciji. Ovo je vrlo zanimljivo jer je veoma poznati čime se sve bavi obitelj Rockefellerovih... Na poslijetku, donosi se i problem uzgoja matsutaki gljiva u Japanu zbog porasta industrije. Profesor Yoshimura je jedan od glavnih zagovarača povratka satoyama – područja između planinskih podnožija i obradive poljoprivredne površine, na stanje prije 1950. godine, kao i povratka šumskih površina u prethodno stanje.

Mario ŠAIN

ENERGY (AND) COLONIALISM, ENERGY (IN) DEPENDENCE, AFRICA, EUROPE, GREENLAND, NORTH AMERICA, EDITED BY CLAPPERTON CHAKANETSA MAVHUNGA AND HELMUTH TRISCHLER

Povijest razvoja iskorištavanja prirodnih reursa u svrhu dobivanja energije je vrlo kompleksna i obimna, te bih se usudio reći i nedovoljno istražena. Ova knjiga donosi opise ovih procesa vrlo jasno, koncizno i nadasve konkretno. Budući da je knjigu napisala skupina autora, to doprinosi njenoj nepristrasnosti, s zdravom dozom subjektivnih stavova autora.

Knjiga ima 58 stranica, a započinje uvodom u kojem se objašnjava u kratkim crtama tema knjige, te rasprave koje će se prikazati u daljnjem tekstu. U uvodu se govori također o značaju ove teme za ekonomsku povijest, te tako autor ističe da je vrlo bitno utvrditi procesni razvoj iskorištavanj energetskih potencijala, koje su to stvari koje su ubrzale te procese i pridonijele njegovom razvoju itd. Prvi naslov koji obrađuje autor Clapperton Chakanetsa Mahvunga, koji je doktorirao na Sveučilištu u Michiganu, a bavi se znanošću, tehnologijom i društvom. On govori u ovom prvom naslovu o energiji uoče, zatim o industriji i njenom razvoju i o transportu u Srednjoj i Južnoj Africi kroz povijest. Na početku ove rasprave on ističe dva vrlo bitna momenta u razvoju industrije i transporta u užnoj Africi, a to je europsko otkriće zlata u Witwatersraundu, u provinciji Gauteng u Južnoj Africi, i belgijska okupacija Konga. U ovom smjeru odlazi i njegova dalja rasprava, koja se prvenstveno tiče uticaja europskih velesila na energetska iskorištavanja, industriju i transport u tom predjelu. Govori se u vremenskom razdoblju kraj 19. st. Vrlo važno mjesto daje i ulozu željeznice u transportu robe prema vanjskom svijetu, kao i njenu povezanost o obalom, u svrhu daljnjeg transporta. Kao najvažnije sirovine koje su se iskopavale i izvozile on navodi bakar i ugalj, koji su imali najviše procentualnog udjela u izvozu. On također ističe i važnost slonovače u izvozu, a kao uvozni artikali ističe žitarice. Vrlo važnu ulogu u ovome svemu je imala primorska trgovina, koja ima svoje začetke i s dolaskom Arapa na ova područja. Pored željeznica, rijeka Zambezi je bila vrlo važna spona u transportu robe. Da su procesi istraživanja i iskorištavanja kolonijalnih zemalja imale velik utjecaj i na demografsku sliku, svjedoči i činjenica da je veliki broj stranih (europskih) istraživača i naučnika bio slan u ekspedicije po Južnoj Africi. Uz ove istraživačke ekspedicije je išao i nemali broj ostalog pučanstva, koji su preuzeli polako mjesto od starosjedioca, koji su prvenstveno smatrani bićima niže klase i iskorištavani za rad u rudnicima. Što se tiče kolonijalnih veza u ovim krajevima, autor ističe tri važne grane koje su odigrale značajnu ulogu na razvoj transportnih veza, a to su: željeznice, brodski promet i kontinentalni putevi za vozila. Željeznička industrija, kao i brodski promet, ponajviše su bili pod utjecajem Britanaca, i one doživljavaju također ubrzani razvoj. Putevi se sve više upotrebljavaju, pa se tako u Južnoj Africi moglo zateći najviše američkih vozila (Chevrolet, Ford itd.) uglavnom u kasnijem razdoblju (kraj 19. i početak 20. st.). Kao pokretačka sirovina za dobijanje energije koja je korištena u

Ekonomiska i ekohistorija
Economic- and Ecohistory

Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša

Journal for Economic History and Environmental History

Volumen X. / Broj 10
Zagreb - Samobor 2014.
ISSN 1845-5867
UDK 33 + 9 + 504.3

Nakladnici / Publishers:

Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju
Society for Croatian Economic History and Environmental History
Ivana Lučića 3, HR - 10000 Zagreb
tel.: +385/1/4092-148, fax: +385/1/4092-879
sites.google.com/site/ekoekohist/

Izdavačka kuća Meridijani
p.p. 132, 10430 Samobor
tel.: 01/33-62-367, faks: 01/33-60-321
e-mail: meridijani@meridijani.com
www.meridijani.com

Sunakladnici / Co-publishers:

Međunarodni istraživački projekti: »Triplex Confinium - Hrvatska višegraničja u euromediterranskom kontekstu« (voditelj prof. dr. sc. Drago Roksandić) i Triplex Confinium - »Hrvatska riječna višegraničja« (voditeljica: prof. dr. Nataša Štefanec) Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Glavni i odgovorni urednik / Editor-in-chief:

Hrvoje Petrić

Uredništvo / Editorial Staff:

Dragutin Feletar, Željko Holjevac, Mira Kolar-Dimitrijević, Dubravka Mlinarić, Nenad Moačanin, Hrvoje Petrić, Drago Roksandić, Mirela Slukan Altić, Ivica Šute

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Board:

Drago Roksandić - predsjednik (Zagreb), Daniel Barić (Le Havre-Pariz, Francuska), Slaven Bertoša (Pula), Zrinka Blažević (Zagreb), Tatjana Buklijaš (Auckland, New Zealand), Goran Đurđević (Požega), Josip Faričić (Zadar), Borna Fürst Bjeliš (Zagreb), Boris Golec (Ljubljana, Slovenija), Hrvoje Gračanin (Zagreb), Paul Hirt (Tempe, SAD), Andrej Hožjan (Maribor, Slovenija), Halil Inalcik (Ankara, Turska), Egidio Ivetic (Padova, Italija), Silvije Jerčinović (Križevci), Karl Kaser (Graz, Austrija), Isao Koshimura (Tokio, Japan), Marino Manin (Zagreb), Christof Mauch (München, Njemačka), Kristina Milković (Zagreb), Ivan Mirnik (Zagreb), Mirjana Morosini Dominick (Washington D.C., SAD), Géza Pálffy (Budimpešta, Mađarska), Daniel Patafta (Zagreb), Hrvoje Petrić (Zagreb), Lajos Rácz (Szeged, Mađarska), Gordan Ravančić (Zagreb), Marko Šarić (Zagreb), Mladen Tomorad (Zagreb), Jaroslav Vencalek (Ostrava, Češka), Milan Vrbanus (Slavonski Brod, Zagreb), Frank Zelko (Burlington, VT, SAD), Zlata Živaković Kerže (Osijek), Ivana Žebec Šilj (Zagreb)

Prijelom / Layout:

Saša Bogadi

Za nakladnike / Journal directors:

Petra Somek, Hrvoje Petrić

ISSN 1849-0190 (Online)

ISSN 1845-5867 (Tisak)

Tisak / Print by:

Bogadigrafika, Koprivnica 2014.

Adresa uredništva / Mailing address:

Hrvoje Petrić (urednik)
Odsjek za povijest, Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
e-mail: hrvoje.petric@ffzg.hr
ili Vinka Vošickog 5, HR-48000 Koprivnica

Tiskano uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa RH i Koprivničko-križevačke županije

Na naslovnici / Cover:

Idrija prema Valvasorovoj Topografiji Kranjske iz 1679.

Ekonomsku i ekohistoriju referiraju:

CAB Abstracts

HISTORICAL ABSTRACTS, ABC CLIO Library, Santa Barbara, California, USA

AMERICA: HISTORY AND LIFE, Washington, USA

JOURNAL OF ECONOMIC LITERATURE (JEL), Pittsburgh, USA

CENTRAL AND EASTERN ONLINE LIBRARY, Frankfurt am Main, Deutschland

ECONLIT - AMERICAN ECONOMIC ASSOCIATION, Nashville, USA